

Jakub Parol

Działalność Mikołaja z Kutna na Mazowszu w początkach jego kariery politycznej

W latach 1454–1466 Królestwo Polskie uwikłane było w wojnę trzynastoletnią. W tym także czasie, a konkretnie w roku 1462, do Korony wcielono ziemie rawską i gostynińską. Mikołaj z Kutna brał udział w obu tych wydarzeniach: w wojnie trzynastoletniej – jako poddany książąt zachodniego Mazowsza, a w trakcie przyłączenia ziemi gostynińskiej – jako stronnik króla Kazimierza Jagiellończyka (choć początek jego kariery politycznej był związany z Księstwem Mazowieckim).

W swoim artykule skoncentruję się na latach 1430–1462, obejmujących czas od urodzenia Mikołaja do wystawienia przez króla dokumentu o wcieleniu ziemi gostynińskiej do Korony.

Najpierw chciałbym krótko przedstawić biografię bohatera niniejszego przyczynku. Data jego urodzin jest nieznaną, jednak większość badaczy przyjmuje, że urodził się ok. 1430 r.¹ Ryszard Rosin, w monografii Kutna, zdecydował się przesunąć datę urodzin Mikołaja przed tym rokiem². Mikołaj był synem Jana z Kutna h. Ogończyk i nieznaną z imienia matki. Jan był podkomorzym, stolnikiem, a następnie kasztelanem gostynińskim. Z kolei Mikołaj z Kutna, po wcieleniu ziemi gostynińskiej i rawskiej do Korony, sprawował kolejno urzędy wojewody rawskiego, wojewody łęczyckiego i starosty generalnego wielkopolskiego. Należał do grona osób, które odprowadzały królewicza Władysława, syna Kazimierza Jagiellończyka, na tron czeski. W trakcie walki z Mikołajem Tungenem występował jako poseł królewski na stany pruskie, a podczas starć z Maciejem Korwinem w 1474 r., pod Wrocławiem, prowadził z nim rokowania w celu zawarcia rozejmu. Towarzyszył także córkom Kazimierza Jagiellończyka w podróży do miejsc zawarcia ich ślubów. Zmarł w 1493 r.³ Mikołaj z Kutna miał pięcioro

¹ A. Gąsiorowski, *Kucieński Mikołaj*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. 16, red. E. Rostowski, Wrocław–Warszawa–Kraków 1971, s. 63.

² R. Rosin, *Kutno i okoliczne miejscowości do połowy XVI w.*, [w:] *Kutno – dzieje miasta*, red. R. Rosin, Warszawa–Łódź 1984, s. 29.

³ A. Gąsiorowski, *Kucieński Mikołaj*, s. 63–64.

rodzeństwa: Andrzeja, Jakuba, Jadwigę, Barbarę i Elżbietę. Jednak synowie Jana pochodzili prawdopodobnie z jego pierwszego małżeństwa, córki natomiast z drugiego⁴.

Niestety, nie znamy dzieciństwa Mikołaja. Możemy jedynie stwierdzić, że jego ojciec, który był blisko związany z dworem książęcym, dość szybko umieścił tam także swojego syna. W roku 1448 występuje bowiem w dokumencie Włodzisława I płockiego⁵, datowanym na 31 października, w Busku. Włodzisław I transumował wówczas dokument swojego ojca Siemowita z 1411 r., zezwalający mieszkańcom Buska na pobieranie z położonych w pobliżu lasów drewna oraz siana. W dokumencie oprócz wspomnianego Mikołaja wymienieni zostali także Świętosław Golasz z Łęga, Krzysztof z Kępy oraz Szymon Bylina z Leszczyn⁶. Według Kazimierza Pacuskiego, Mikołaj towarzyszył wtedy księciu w jego podróży do ziemi bełskiej⁷.

Prawdopodobnie około roku 1453 nasz bohater ożenił się z Barbarą z Miłonic, z ziemi łęczyckiej⁸. Należy stwierdzić, że istniały kontakty pomiędzy szlachtą ziemi łęczyckiej a Kucieńskimi. Ojciec Mikołaja otrzymał od swojej drugiej żony, Małgorzaty z Krzyżanowa i Szydłowa, trzecią część dóbr w Krzyżanowie, Szydłowie i Woli Szydłowskiej, znajdujących się w ziemi łęczyckiej⁹.

W przypadku Mikołaja problem rodzi się przy okazji uzyskania pierwszego urzędu – z jednej strony występował on w roku 1455 r. jako podczaszty gostyniński, a od 1459 r. jako podstoli gostyniński. K. Pacuski uważał, że był to błąd popełniony przez osobę, która sporządziła dokument. Około 1461 r. obejmuje starostwo gostynińskie i urząd tamtejszego stolnika¹⁰.

⁴ T. Nowak, *Kutno i Łąkoszyn do schyłku XVI wieku*, [w:] *Kutno poprzez wieki*, red. J. Szymczak, Łódź–Kutno 2011, s. 137.

⁵ Włodzisław I (1406/10–1455) był najmłodszym synem Siemowita IV i Aleksandry Olgierdówny, a jego żoną była Anna, córka księcia Oleśnickiego Konrada V. Włodzisław I władał ziemią płocką, wiską, zawkrzeńską, płońską i rawską – J. Grabowski, *Dynastia Piastów Mazowieckich. Studia nad dziejami politycznymi Mazowsza, intytulacją i genealogią książąt*, Kraków 2012, s. 331–332, 467.

⁶ *Zbiór dokumentów małopolskich*, cz. 8, red. I. Sułkowska-Kuraś, S. Kuraś, Wrocław 1975, s. 327–328, dok. 2018.

⁷ K. Pacuski, *Możnowładztwo i rycerstwo ziemi gostynińskiej w XIV i XV w. Studium z dziejów osadnictwa i elity władzy na Mazowszu średniowiecznym*, Warszawa 2009, s. 165.

⁸ *Ibidem*.

⁹ T. Nowak, *Własność ziemska w ziemi łęczyckiej w czasach Władysława Jagiełły*, Łódź 2003, s. 230.

¹⁰ K. Pacuski, *Możnowładztwo...*, s. 165.

Najprawdopodobniej przed rokiem 1455 r. nie piastował żadnego urzędu. Sugeruje to dokument książe z 1454 r. dotyczący zrzeczenia się przez siostrę Mikołaja, Jadwigę, swoich dóbr na rzecz Mikołaja właśnie i jego brata Andrzeja, którzy w tekście zostali wymienieni bez żadnego urzędu¹¹.

W 1461 r., podczas wojny trzynastoletniej, Mikołaj dowodził posiłkami mazowieckimi, dostarczonymi przez ksiąząt mazowieckich królowi polskiemu. Przy okazji objaśniania pełnionego przez Mikołaja urzędu hetmana należy pokrótce nakreślić kontekst, który spowodował włączenie się Mazowsza w wojnę przeciwko zakonowi. W chwili wybuchu wojny trzynastoletniej na Mazowszu istniały dwa niezależne od siebie księstwa. Pierwsze z nich — plockie obejmowało ziemię plocką, rawską, gostyńską, zawkrzeńską i wiską. Drugie księstwo — warszawskie łączyło ziemię warszawską, czerską, liwską, nurską, łomżyńską, ciechanowską, różańską, zakroczymską i wyszogrodzką. Prowadziły one niezależną od siebie politykę, często jednak współpracując ze sobą. W związku z pełnieniem urzędu w ziemi gostyńskiej Mikołaj był poddany Władysława I plockiego¹². Aleksander Swieżawski w swojej pracy *Mazowsze wobec wojny trzynastoletniej* wskazywał na wspólną wrogość ksiąząt mazowieckich wobec Kazimierza Jagiellończyka. Było to spowodowane wspólną rywalizacją Władysława I plockiego i Bolesława IV warszawskiego z Kazimierzem Jagiellończykiem o tron polski po śmierci Władysława Warneńczyka pod Warną. Książęta mazowieccy byli przekonani, że tron polski winien należeć wyłącznie do przedstawicieli dynastii piastowskiej. Kazimierza Jagiellończyka uważali za uzurpatora. Dlatego, na co wskazuje A. Swieżawski, Piastowie mazowieccy chętnie wiązali się z wrogami królestwa polskiego. Książęta znajdowali oparcie w rzeszach szlachty zainteresowanej czerpaniem korzyści w handlu z zakonem krzyżackim. Państwo krzyżackie było najlepszym rynkiem zbytu na produkty mazowieckie¹³. Nie powinno nas więc dziwić, że w początkowej fazie konfliktu książę plocki Władysław wysłał do Malborka zaciężnych na pomoc zakonowi. Działania Mazowsza spotkały się z głębokim protestem panów polskich. Z tego względu król zaczął naciskać na ksiąząt mazowieckich, by ci wypowiedzieli wojnę zakonowi, co Władysław I uczynił ostatecznie w 1455 r., jednak dość szybko się z tego wycofał. Wpływ na to miały zapewne

¹¹ *Metryka koronna*, nr 337, k. 55 v.

¹² W. Sieradzan, *Sąsiedztwo mazowiecko-krzyżackie. W okresie przemian politycznych w Europie Środkowo-Wschodniej w latach 1411–1466*, Toruń 1999, s. 65.

¹³ A. Swieżawski, *Mazowsze wobec wojny trzynastoletniej*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Łódzkiego. Nauki Humanistyczno-Społeczne” 1969, seria I, z. 60, s. 65–66.

działania zaciężnych wojsk krzyżackich na obszarze pogranicznym¹⁴. Władysław zmarł w nocy z 11 na 12 grudnia 1455 r., w Niedźwiedzy, pod Sochaczewem. Wiesław Sieradzan stwierdził, że Władysław I w sprawie konfliktu na północy reprezentował zdecydowanie samodzielną i jednocześnie separatystyczną politykę. Pozostawił po sobie dwóch następców, Siemowita VI i Władysława II. Obaj książęta byli w chwili objęcia rządów małoletni, stąd też regencję nad nimi sprawowała oficjalnie ich matka, księżna Anna, córka Konrada V, księcia Oleśnickiego. Jednak faktyczną władzę na Mazowszu Płockim sprawował biskup płocki Paweł Giżycki h. Gozdawa. Jego niechętna postawa wobec związku pruskiego zmieniła się w wyniku ataków krzyżackich wojsk zaciężnych na Mazowsze. W 1457 r. mamy do czynienia z kolejnym najazdem krzyżackim na ziemię mazowieckie.

Od 1457 r. rozpoczyna się okres prowadzenia rokowań z Mazowszem w sprawie wycofania z konfliktu. Ostatecznie zawarto pokój w 1459 r. Na jego mocy książęta uzyskali m.in. prawo do udzielenia pomocy królowi polskiemu, wynikające z zobowiązań lennych Mazowsza względem Korony Polskiej¹⁵. W związku z wypełnianiem obowiązków lennych, w obozie polskim pod Chojnicami, po koncentracji z wojskami królewskimi, znalazły się wojska Piastów mazowieckich, pod dowództwem Mikołaja z Kutna (ks. Płockie) i Piotra Kłockiego (ks. Warszawskie). Niewątpliwie, na co wskazuje większość historyków, funkcja stałego hetmana nie występowała, a jedynie, jak pisze Marek Plewczyński, jednej osobie przekazywano na czas kampanii wojennej dowodzenie oddziałem zbrojnym lub całym wojskiem, natomiast po zakończeniu kampanii funkcja ta ustawała¹⁶. Trochę inną analizę zagadnienia przedstawia Zdzisław Spieralski w pracy *Geneza i początki hetmaństwa w Polsce*:

Instytucję hetmanów omawianego okresu można zdefiniować w następujący sposób: gdy wojna jest prowadzona przy pomocy rot zaciężnych na czele tych rot staje wyznaczony przez króla hetman (*campiductor*), który mając pod swymi rozkazami dowódców rot (rotmistrzów) prowadzi samodzielne, bądź we współdziałaniu z innymi hetmanami, działania wojenne w określonym terenie [...]. Kompetencje hetmanów mają charakter ściśle operacyjny, niekiedy jednak połączone z uprawnieniami natury organizacyjnej, a zawsze z uprawnieniami

¹⁴ W. Sieradzan, *Sąsiedztwo mazowiecko-krzyżackie...*, s. 69–73, A. Swieżawski, *Mazowsze...*, s. 69.

¹⁵ W. Sieradzan, *Sąsiedztwo mazowiecko-krzyżackie...*, s. 75–77.

¹⁶ M. Plewczyński, *Mieszkańcy Warszawy i Mazowsza w wojnach lat 1390–1466*, [w:] *Z militarnych dziejów Warszawy*, red. A. Ajnenkiel, Warszawa 1996, s. 31–48.

natury dyscyplinarnej. Po wypełnieniu wyznaczonego zadania rola hetmana się kończy, przy czym nie zawsze się to zabiega w czasie z końcem samej wojny¹⁷.

Autor łączy urząd hetmana z wojskami zaciężnymi¹⁸. Chociaż Mazowszanie dostarczali wojsk zaciężnych obu walczącym stronom, to w tym konkretnym wypadku należy raczej wykluczyć pogląd, że Mikołaj nie dowodził wojskami zaciężnymi. Przeczy temu dokument z 9 października 1461 r., znajdujący się w metryce koronnej, wydanej przez hetmana wojsk płockich, Mikołaja z Kutna. Rozprawa dotyczy sporu pomiędzy Piotrem z Łochowa a niejakim Mikołajem Szczygłem z Wiśniczy (pierwszy z nich obraził drugiego). Sprawę jednak odłożono na czas po odbyciu wyprawy¹⁹. Kontynuowano ją 28 października 1461 r., w Gostyninie²⁰. Według M. Plewczyńskiego, odroczenie decyzji z 9 października miało na celu przeniesienie sprawy z sądu wojskowego do sądu książęcego²¹. Wobec tego możemy poważnie potraktować kolejną teorię Z. Spieralskiego, który stwierdza, że niemieckie *Hauptmann* jest dosłownym tłumaczeniem łacińskiego *capitaneus*, czyli starosty. W „listach niemieckich” starostowie używali tytułu *hauptmann*. Między innymi Dobiesław z Kurozwałk kasztelan rozpierski, w dokumencie z 12 grudnia 1475 r., tytułuje się „hetman generalis regis poloniae”²². Jednak pełna tytułatura Mikołaja na dokumencie brzmi: „Nicolaus de Cuthno dapifer et capitaneus Gostinensi et hetmanus illustrorum dominorum ducum plocensium”²³. Wskazuje to raczej na oddzielny tytuł hetmana jako dowódcy pospolitego ruszenia mazowieckiego. Potwierdzenie stanowi dokument z 28 października 1461 r., w którym Mikołaj tytułowany jest jako *campiductor*²⁴.

Kres kariery Mikołaja przy książętach mazowieckich przynosi śmierć dwóch Piastów, najpierw w dzień nowego roku 1462 r. Siemowita VI, a 26 lub 27 lutego Władysława II²⁵. Do spadku po zmarłych Piastach zgłosili się

¹⁷ Z. Spieralski, *Geneza i początki hetmaństwa w Polsce*, „Studia i Materiały do Historii Wojskowości” 1960, t. 5, s. 311.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ *Metryka koronna*, nr 337, k. 53 v; A. Wolff, *Studia nad urzędnikami mazowieckimi 1370–1526*, Wrocław 1962, s. 82–83.

²⁰ *Metryka koronna*, nr 337, k. 53 v.

²¹ M. Plewczyński, *Mieszkańcy Warszawy i Mazowsza...*, s. 44.

²² Z. Spieralski, *Geneza...*, s. 337.

²³ *Metryka koronna*, nr 337, 53 v.

²⁴ *Ibidem*.

²⁵ A. Świeżawski, *Wcielenie ziemi rawskiej, gostynińskiej i bełskiej do korony (1462)*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Łódzkiego. Nauki Humanistyczno-Społeczne” 1962, seria I, z. 27, s. 36.

liczni pretendenci²⁶. Faktyczną władzę w ziemi rawskiej i gostynińskiej sprawowali starostowie tamtejszych zamków, Mikołaj z Kutna w Gostyninie i Jan Grot z Nowego Miasta w Rawie. Reprezentowali oni niewątpliwie interesy szlachty lokalnej, która zdecydowała się opowiedzieć po stronie króla polskiego. Kazimierz Jagiellończyk od dłuższego czasu nosił się z zamiarem opanowania księstw mazowieckich, jednak brakowało mu sił zbrojnych, gdyż większość wojsk zaangażowana była w trwającej nadal wojnie trzynastoletniej. Wobec tego w opanowaniu księstw mazowieckich król mógł liczyć tylko i wyłącznie na przychylność tamtejszej szlachty²⁷. Kazimierz Jagiellończyk uważał, że po śmierci książąt, którzy byli jego lennikami, ich ziemie powinny przyspaść Polsce²⁸. Ze wszystkich pretendentów najszybciej zareagowała księżna Katarzyna, która w chwili śmierci księcia Władysława znajdowała się, według A. Swieżawskiego, w Płocku lub w Płońsku. Jako pierwsza objęła władzę na ziemiach położonych na prawym brzegu Wisły. Ciekawostkę może stanowić fakt, że Jan z Kutna, ojciec Mikołaja, opowiedział się całkowicie po stronie księżnej Katarzyny²⁹. Księżna płocka podjęła próbę opanowania zamku rawskiego, ale wobec oporu Jana Grota i protestów królewskich odstąpiła od tego przedsięwzięcia³⁰. O przyłączeniu ziemi rawskiej i gostynińskiej do Korony pisał Jan Długosz:

Król Kazimierz wyjechawszy w sobotę, w dzień świętej Barbary z Piotrkowa, udał się w asyście arcybiskupa gnieźnieńskiego Jana i biskupa włocławskiego Jana oraz wielu rycerzy do grodów Rawa i Gostynina, które dla niego były trzymane. A przybywszy w dzień świętego Mikołaja do Rawy³¹ przyjął przekazany mu w posiadanie przez cześnika Grota gród Rawę, a potem

²⁶ Piastowie wschodniomazowieccy – Konrad III, Kazimierz II, Bolesław V i Janusz II – byli niepełnoletni, a w obronie ich praw do tronu wystąpiła ich matka, ks. Barbara. Prócz nich Waclaw I bytomski i Przemysł II, książę cieszyński i głogowski, jako synowie Ofki, córki Siemowita, Katarzyna, córka Siemowita V, wdowa po Michale Zygmunowiczu oraz Małgorzata, też córka Siemowita V, księżna oleśnicka. A. Swieżawski, *Spór o sukcesję mazowiecką 1462–1468*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Łódzkiego. Nauki Humanistyczne” 1970, seria I, z. 72, s. 19–34.

²⁷ A. Swieżawski, *Wcielenie ziemi rawskiej...*, s. 38, 41.

²⁸ *Ibidem*, s. 38

²⁹ A. Swieżawski, *Rawskie księstwo Piastów Mazowieckich 1313–1462. Dzieje polityczne*, Łódź 1975, s. 162–163.

³⁰ H. Samsonowicz, *Dzieje polityczne (połowa XIV-początek XVI w.)*, [w:] *Dzieje Mazowsza do 1526 r.*, red. A. Gieysztor, H. Samsonowicz, Warszawa 1994, s. 227.

³¹ 6 grudnia 1462 r.

kiedy posuwał się do Gostynina, przekazany mu w posiadanie przez Mikołaja Kuczeńskiego Gostynin³². Przyjął też od rycerzy jednego i drugiego okręgu przysięgę wierności. Wynagrodziwszy zaś wierność cześnika Grota i Mikołaja Kuczeńskiego wieczystym nadaniem pewnych wsi, także te zamki, które mu przekazali, daje im dożywotnio w dzierżawę³³.

W dokumencie królewskim z 17 grudnia 1462 r., wystawionym w Gostyninie, dotyczącym inkorporacji ziemi gostynińskiej do Korony Mikołaj z Kutna występuje z tytułami „dapifero et capitaneo gostynensi”³⁴. Należy wspomnieć, że na dokumencie Kazimierza Jagiellończyka z 20 grudnia 1462 r., wydanym w Gostyninie, mocą którego król polski inkorporował miasto Gostynin do królestwa, występuje ojciec Mikołaja Jan z Kutna, dotychczasowy stronnik księżnej Katarzyny płockiej³⁵.

Niewątpliwie problem wcielenia ziemi gostynińskiej do korony będzie się ciągnął jeszcze do 1468 r. Książęta mazowieccy do swojego wymarcia będą się tytułować panami Rawy i Gostynina, także w większości dokumentów z lat 1465–1468. Mikołaj z Kutna występował jako bezpośredni świadek kolejnych dokumentów. Należy zwrócić uwagę, że od 1467 r. funkcjonuje jako wojewoda łęczycki. Niniejszy artykuł należy potraktować jako przyczynek do szerokiej działalności politycznej Mikołaja z Kutna.

Bibliografia

Źródła

- DŁUGOSZ J., *Roczniki czyli kroniki Ślawnego Królestwa Polskiego*, ks. XII, tłum. J. Mrukówna, Warszawa 2009.
- Iura masoviae terrestria. Pomniki dawnego prawa mazowieckiego*, t. 1, red. J. Sawicki, Warszawa 1972.
- Metryka księstwa Mazowieckiego*, ks. 337 [AGAD w Warszawie].
- Zbiór dokumentów Małopolskich*, t. 8, red. I. Sułkowska-Kuraś, S. Kuraś, Wrocław 1975.

³² 4 grudnia 1462 r.

³³ J. Długosz, *Roczniki czyli kroniki Ślawnego Królestwa Polskiego*, ks. XII, Warszawa 2009, s. 57–58.

³⁴ *Iura masoviae terrestria. Pomniki dawnego prawa mazowieckiego* [dalej IMT], t. 1, dok. nr 112, red. J. Sawicki, Warszawa 1972, s. 209–212.

³⁵ IMT, dok. nr 113, s. 212–214.

Opracowania

- GĄSIOROWSKI A., *Kucieński Mikołaj*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. 16, red. E. Rostworowski, Wrocław–Warszawa–Kraków 1971.
- NOWAK T., *Kutno i Łąkoszyn do schyłku XVI wieku*, [w:] *Kutno poprzez wieki*, red. J. Szymczak, Łódź–Kutno 2011, s. 131–160.
- NOWAK T., *Własność ziemska w Ziemi Łęczyckiej w czasach Władysława Jagiełły*, Łódź 2003.
- PACUSKI K., *Możnowładztwo i rycerstwo ziemi gostynińskiej w XIV i XV wieku. Studium z dziejów osadnictwa i elity władzy na Mazowszu średniowiecznym*, Warszawa 2009.
- PLEWCZYŃSKI M., *Mieszkańcy Warszawy i Mazowsza w wojnach lat 1390–1466*, [w:] *Z militarnych dziejów Warszawy*, red. A. Ajnenkiel, Warszawa 1999.
- ROSIN R., *Kutno i okoliczne miejscowości do połowy XVI w.*, [w:] *Kutno – dzieje miasta*, red. R. Rosin, Warszawa–Łódź 1984, s. 19–48.
- SAMSONOWICZ H., *Dzieje polityczne (połowa XIV – początek XVI w.)*, [w:] *Dzieje Mazowsza do 1526*, red. A. Gieysztor, H. Samsonowicz, Warszawa 1994, s. 213–248.
- SIERADZAN W., *Sąsiedztwo mazowiecko-krzyżackie. W okresie przemian politycznych w Europie Środkowo-Wschodniej w latach 1411–1466*, Toruń 1999.
- SPIERAŁSKI Z., *Geneza i początki hetmaństwa w Polsce*, „Studia i Materiały do Historii Wojskowości” 1960, t. 5, s. 295–348.
- SWIEŻAWSKI A., *Spór o sukcesję Mazowiecką 1462–1468*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Łódzkiego. Nauki Humanistyczne” 1970, seria I, z. 72, s. 19–34.
- SWIEŻAWSKI A., *Wcielenie ziemi rawskiej, gostynińskiej i bełskiej do korony (1462)*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Łódzkiego. Nauki Humanistyczno-Społeczne” 1962, seria I, z. 27, s. 35–45.
- WOLFF A., *Studia nad urzędnikami Mazowieckimi 1370–1526*, Wrocław 1962.